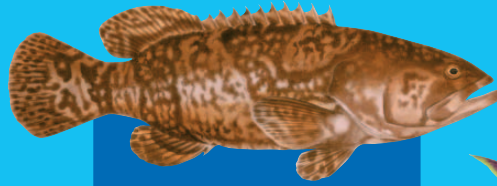

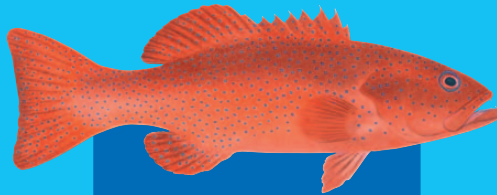
Kawakawaloa, Tikilo, Kiālo
(*Cephalopholis argus*)

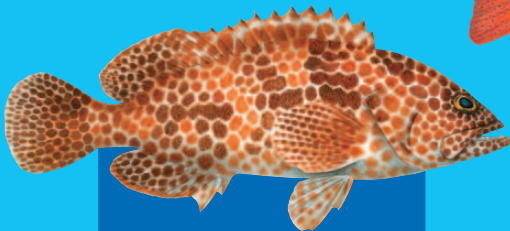
Kavū
(*Epinephelus lanceolatus*)

Varāvarānitoga
(*Variola louti*)

Donū, Drōudrōuā
(*Plectropomus leopardus*)

Senikawakawa
(*Epinephelus merra*)

Delabulewa
(*Epinephelus fuscoguttatus*)

Na veimataqali kawakawa kei na vanua era vakawa kina

Erauta tiko beka ni 160 na veimataqali kawa ni kawakawa. Na veimataqali kawakawa era duidui sara vakalevu ka levu e raraba na tolodra ka raba na yadredra kei na gusudra.

Elevu na veimataqali kawakawa eravunitaki ira vakarawarawa mai na tavu tonotono ni yagodra dromodromo, drokadroka, ka dravu tale ga. Na veimataqali kawakawa era kunei e na waitui katakata kei na waitui batabata e na vuravura taucoko.

E na Pasifika na i wiliwili ni veimataqali kawakawa e vaka e lutu sobu mai na ra ki na tokalau, ia na kena mataqali me ra laukana era kune e na veivanuynu taucoko e na Pasifika.

Na kavu, '*Epinephelus lanceolatus*', e dua vei ira na ika levu duadua e na vuravura ka rawa ni tubu me 3 na mita na kena balavu ka 600 na kg na kena bibi. E levu vei ira na kawakawa lalai sobu (40–50cm na kena balavu) e rawati vakalevu ka bibi na kedra yaga ni ra qoliva vakalevu o ira na lewenivanua e na veibaravi ni veivanuynu e na Pasifika.

Na veivanua era susu kina kei na nodra i kanakana

Na veivanua eso era vakawa vinaka kina na kawakawa sa i koya na vanua vovodea se mamatia ka veilaselase (na vanua era kumuni kina na luve ni kawakawa), na cakau lase (na vanua era bula kina na kawakawa qase cake) kei na vanua era kumukumuni ka vakasucu kina na kawakawa (na vanua era kumukumuni kina na kawakawa me ra vakasucu).

Na veimataqali kawakawa era sa matua e vaka e lailai sara na veivanua ka rawa ni vakatokai me nodra i tikotiko tudei (na vanua era bula ka kana kina) ka rawa ni dua na kawakawa tagane e tiko vata kei na dua na i lala kawakawa yalewa e na dua na tiki ni cakau.

O ira na kawakawa era sega ni ra dau qalo vakatotolo vakabalavu sara ka ra dau wawa toka me ra toboka na kedra mai na gusudra se ra vakayagataka na nodra i cegucegu me ra domica mai kina na kedra mai na veiqakilo ni lase. Era dau kana ika, qio lalai, na luve ni vonu, kuita kei na urau.

Na nodra vakasucu kei na i vakarau ni nodra bula

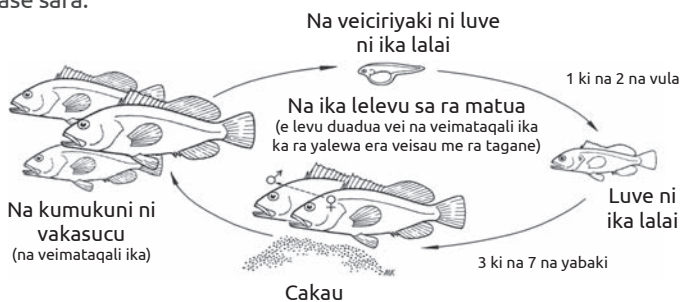
E levu vei ira na kawakawa era tubu berabera ka so vei ira era bula mai na 5 ki na 15 na yabaki.

E dua na kena i vakatautauvata e vakaraitaka ni so na kena mataqali era yacova ga na 30 ki na 50 na pasede na balavu ni nodra bula era cegu na vakasucu. E levu sara vei ira na veimataqali kawakawa era yalewa (♂) ni ra tekivutaka na nodra bula ka ra qai veisau me ra tagane (♀) e na gauna era sa yacova kina e veimama na balavu ni nodra bula taucoko (a ya mai na 3 ki na 7 na yabaki ka vakatau tiko se mataqali kawakawa cava).

E levu na veimataqali kawakawa era dau toso ki na dua na tiki ni vanua e na dua vata ga na gauna e na veiyabaki me ra la'ki vakasucu kina. E na nodra kumukumu oqori, o ira na kawakawa yalewa era vakasucu yaloka (eso na kawakawa lelevu cake era rawa ni ra vakasucuma e sivia e 1 na milioni na yaloka) ka ra qai veiwaki vata kei na na wai mai vei ira na kawa tagane.

Na yaloka taucoko era sa qai kavoro ka ra vakasucuma na i bulibuli lalai sara ka ra veiciriyaki voli e na kui ni waitui me rauta e 1 se 2 na vula. E lailai mai na dua e na veiodolu na i bulibuli lalai kece sara ka ra ciri voli oqori era na bula e na vanua mamatia ka volekata na dua na cakau.

Ni ra sa tubu cake tiko, era toso sara yani ki na veicakau lase ka rauta e lailai mai na veiyadrau (na luve ni kawakawa) era na bula tiko me ra qase sara.

Na i vakarau ni veiqaravi kei na veika ka rawa ni vakayacori

E vica na i vakarau ni veiqaravi era sa vakayagataki tiko me baleta na kawakawa mai na tabana ni qoligoli.

Na i vakarau e sa nanumi oqo e wili kina na kena vakalailaitaki na i wiliwili ni dauqoli (o ira me ra vakalaiseni ni qoli), ka yalani na i wiliwili ni ika me qolivi ka vakarauta ga na i yaragi ni qoli me vakayagataki. Oqo eso na i vakarau se lawa ka vakayagataki vakalevu cake vei ira na dauqoli vakabisinisi mai vei ira na dauqoli e na veitikotiko vakavanua.

Na lelevu ni ika e sa tovolei e na so na veivanua ka sega sara ni qaravi vakavinaka. Na yalani ni lelevu ni ika me baleta eso tale na mataqali kawakawa ka ra dau veisau mai na ka yalewa ki na ka tagane e na sega toka beka ni veivuke sara vakalevu. Kevaka ga era qolivi rawa ga na kawakawa lelevu era sa na kawakawa tagane taucoko, ka ra sa qai vo tiko ga na kawakawa yalewa.

Na veika eso e rawa ni vakayacori e na loma ni dua na i tikotiko se koro:

→ **vakatabui ni bala lawa kevaka e vakayagataki e na gauna era dau kumukumuni kina na ika me ra vakasucu, ka dau vakavuna na kena lailai na i wiliwili ni ika; na vakatabui ni savamarini se nunu e na bogi ka sa vakavuna na kena qolivi vakasivia na vei ika lelevu mai na levu na cakau.**

Na veivanua se veikoro ka ra dau qoli era sa dau kila vinaka tiko na gauna kei na vanua era dau qeleqeleni mai kina na kawakawa me ra mai vakasucu ka rawa ni vakayacori kina na veika oqo:

→ **na vakatabui ni vanua era qeleqeleni vakalevu kina na ika me ra vakasucu ka yawa toka mai na koro;**

→ **na vakatabui na qoli e na gauna sara ga e levu duadua kina na kumukumuni ni kawakawa me ra mai vakasucu ka rawa ni vakavula ga baleta ni so na mataqali kawakawa e era dau qeleqeleni kina vakalevu me ra vakasucu ka vakatau tiko e na veiveisau ni mata ni vula.**

Na i vakarau ni qoli

Na kawakawa era qolivi e na bati ni siwa ka bacani, na ba e bacani, na lawa kei na moto.

Era dau yatova na bati ni siwa bacani ni bera ni ra dro yani e na veiqakilo ni lase ka ra vakayagataka na nodra i cegu-cegu kaukauwa me ra kabi toka kina. E vakayagataki na moto e na yakavi se na bogi e na gauna era dau yavavala vakalevu kina na ika. Na kawakawa e qolivi e na ba ka bacani, ia ka dau vakamareqeti vakalevu sara na kedra volitaki bula na ika oqo.

E levu na kawakawa era dau qolivi e na gauna era kumukumuni kina vakalewelevu me ra vakaluvuni. Na i vakarau ni qoli vaka oqo e vei vakaleqai ni rawa ni vakavuna na kena qolivi ga na ika lalai ka rawa ni ra tubu me ra qolivi e na veiyabaki mai muri.